

Pas de la Casa-Grau Roig

Aquesta temporada té un caràcter ben especial per l'esquí d'Andorra. L'1 de desembre de 2007 farà mig segle que s'inaugurava el primer remuntador al Pas de la Casa. És doncs, un bon moment per recordar la història dels que van fer possible la primera estació andorrana i del seu principal artífex, Francesc Viladomat.

A principis del 1934, Àlvar Menéndez, promotor del refugi d'Envalira, va comprar una autoeruga de la marca Citroën que podia transportar catorze persones i que servia per anar Envalira amunt amb els esquiadors.

: una historia irreplicable

Primeres cues, l'hivern del 1957, per agafar el teleesquí de Coll Blanc, al Pas de la Casa, amb capacitat per a 450 esquiadors/hora.

Fa cinquanta anys, el Pas de la Casa no era ni una ombra del que és avui. A començaments del segle XX, la història d'aquest poble encara no havia començat. No hi vivia ningú, era un territori inhòspit, que només es feia servir per a les pastures, i que, per no tenir, no tenia pas ni fronterer amb França. Ni els mateixos andorrans en volien saber res, d'aquest cul-de-sac envoltat de cims de gairebé 3.000 metres. El topònim apareix ja el 1687 com a Bac de la Casa. El terme "bac" (amb les variants "obac" i "oba-ga") significa, segons el diccionari, "part d'una muntanya, d'una vall, on toca poc o no gens el sol". Serà el parlar col·loquial dels pastors, els únics que durant anys es van interessar per aquest indret, el que acabarà donant-li el nom de Pas del Bac, i fins al 1867 no apareixerà escrita per primer cop la forma Pas de la Casa.

Els orígens de l'esquí modern a Andorra coincideixen amb el naixement de l'estació del Pas de la Casa. La humanització d'aquest

indret, a l'entorn del port d'Envalira, a més de 2.000 metres, forma part de l'èpica d'un poble que es va començar a configurar l'any 1928, en què apareix documentat l'establiment del primer habitant, Miquel Montanya, conegut com *el Calones*.

Les primeres esquiades regulars s'hi van començar a fer al desembre de 1933, quan es va inaugurar el xalet refugi d'Envalira (2.124 m), que uns anys abans s'havia edificat amb motiu de la construcció de la carretera entre Soldeu i el Pas de la Casa, a càrrec d'una de les firmes subsidiàries de Forces Hidroelèctriques d'Andorra (FHASA), empresa que estava obligada per la concessió de la central elèctrica d'Escaldes a modernitzar i refer la xarxa viària del país. Darrere de l'obertura del refugi d'Envalira hi havia l'enginyer de FHASA Àlvar Menéndez, un dels precursors de l'esquí a Andorra i cofundador de l'Esquí Club Andorrà, que s'havia creat l'any 1932 i que va funcionar

fins al 1937. A més de pioner a Andorra, Àlvar Menéndez va estar vinculat a l'esquí català, ja que va ser el segon president de la Federació d'Esquí de Catalunya entre els anys 1935 i 1940. Aquesta entitat s'havia fundat a Barcelona l'any 1933 i el primer mandat l'havia exercit l'il·lustre metge Rossend Carrasco i Formiguera (1892-1990), germà del malaurat polític catalanista Manuel Carrasco i Formiguera, tràgicament ajusticiat a Burgos.

.....

“Fins a mitjans dels anys 1950, el refugi d'Envalira i els vessants del Coll Blanc (2.528 m) van ser el centre de l'esquí a Andorra”

Quan es va inaugurar, el refugi tenia vint-i-sis habitacions i disposava de calefacció, llum elèctrica, aigua corrent i dutxes, com anunciava un fullet publicitari de l'any 1935. L'enginyer Menéndez va arribar a construir un cable metàl·lic de 280 metres de llargada i un desnivell de 80 metres. En realitat, era el primer giny que s'instal·lava a Andorra i possiblement al Pirineu (1933). Dinou anys després el mateix Menéndez va muntar un altre telecorda a la pista del Pedregat, a Arinsal. D'aquí ve la confusió que hi ha amb el telecorda o cable de neu que l'any 1952 van muntar Bernat Boixeda i Francesc Viladomat a la zona francesa del Pas de la Casa, delimitada pel riu Arieja, un espai fronterer que en aquell temps no estava prou definit. En alguns escrits se citen els tres personatges, quan en realitat van ser dos intents separats i sense continuïtat. En el cas de Viladomat, la implantació d'aquell cable de neu va ser la llavor de la futura estació del Pas.

Durant més de tres dècades, el refugi d'Envalira i els vessants del Coll Blanc (2.528 m) van ser el centre de l'esquí a

Andorra. Joves intrèpids o de famílies benestants de Barcelona i Tolosa es van iniciar en aquestes pistes naturals. Per mitigar l'esforç suplementari que requeria la pràctica de l'esquí en absència de remuntadors, Àlvar Menéndez va comprar una autoeruga de la marca Citroën amb pales d'esquí al davant i tracció al darrere. El vehicle podia transportar catorze persones i tant es feia servir per pujar els clients des de Soldeu com per anar Envalira amunt amb els esquiadors. Malauradament, la Guerra Civil Espanyola, primer, i, després, la Segona Guerra Mundial van alentir l'evolució d'aquesta pràctica esportiva. No serà fins ben entrada la dècada dels cinquanta que un jove i emprenedor Francesc Viladomat s'entestarà a crear una estació d'esquí. No ho va tenir fàcil, ja que no disposava de diners, però sí que comptava amb alguns contactes, gràcies a les relacions que el seu pare, l'escultor Josep Viladomat, tenia amb diverses famílies catalanes relacionades comercialment amb Andorra. La família s'havia exiliat a Andorra l'any 1941. L'afició a l'esquí, que

Viladomat va descobrir en aquestes valls, es va acabar convertint en el motor de la seva vida, i l'estació d'esquí, en el somni fet realitat. L'any 1948 va formar part del primer equip andorrà d'esquí alpí que va competir fora d'Andorra, concretament a Núria, on va acabar tercer en la modalitat d'eslàlom. El bon nivell de Viladomat no va passar desapercebut a Alfons Segalàs, director de l'Escola d'Esquí de la Molina i impulsor, com a directiu del Centre Excursionista de Catalunya (CEC), dels primers concursos internacionals que van tenir lloc a l'estació ceretana després de la Segona Guerra Mundial. Segalàs va proposar a Viladomat i al seu company d'equip, Lluís Molné, integrar-se en l'equip del CEC per anar a córrer aquella mateixa primavera a Zermatt, i així ho van fer. A partir d'aquí, la figura esportiva de Viladomat es va anar engrandint, amb onze campionats de Catalunya, onze d'Espanya i dues participacions olímpiques, en els Jocs d'Oslo, el 1952, i els de Cortina d'Ampezzo, el 1956. Paral·lelament, Viladomat volia encarrilar el seu futur professional.

Publicitat del Refugi d'Envalira de l'any 1936.

A partir de l'any 1958, l'empresa d'Andreu Claret va encarregar-se de l'obertura del port d'Envalira, el més alt del Pirineu (2.410 m). Foto: Arxiu Família Claret (Autor: Fèlix Peig).

Cartell commemoratiu de la inauguració del primer remuntador, any 1957.

L'esquí li havia permès conèixer els grans centres alpins, però no podia viure econòmicament d'aquesta activitat. Abans d'embarcar-se en la creació de l'estació d'esquí va posar en marxa, l'any 1951, en companyia de la seva germana, Adelaida, la primera botiga d'esports a Andorra. Avui dia, l'empresa Viladomat Esports està en mans d'una altra branca familiar i és líder de distribució en el sector d'articles d'esports.

La primera temptativa per crear l'estació del Pas de la Casa la va portar a terme l'any 1952, a la zona francesa. En companyia del seu amic Bernat Boixeda hi va instal·lar un telecorda que havien comprat per cent mil pessetes, però l'aïllament hivernal del Pas i la falta d'esquiadors van fer fracassar l'intent. En solitari, l'estiu del 1956, va començar a construir el primer telesquí, amb no poques dificultats, tant econòmiques com d'execució dels treballs. No va trobar cap soci que el volgués acompanyar, i només la seva fe en el projecte li va permetre convèncer la banca andorrana, que li va

deixar els diners per comprar el primer telesquí a la firma francesa Pomagalski i construir l'hotel Pic Blanc, tot per una mica més d'un milió de pessetes. El muntatge del primer remuntador del Coll Blanc es va fer a precari, ja que Viladomat no va obtenir el premi del Comú de Canillo per pujar el material per una pista que travessava el Terreny de Concòrdia.

“L'hivern del 1956 es va posar en marxa el primer remuntador, però l'inauguració oficial no va fer-se fins a l'1 de desembre de 1957”

Detall de la base del telesquí Costa Rodona.

La carretera del port d'Envalira colgada de neu, possiblement l'hivern del 1956.

Construcció de la carretera de Grau Roig, l'estiu del 1956. Va ser un camí de terra fins l'any 1983.

Francesc Viladomat, pioner de l'esquí a Andorra

L'empresari i excampió d'esquí Francesc Viladomat Lena (1931-2005) va ser un dels precursors de l'esquí a Andorra, primer des del seu vessant d'esportista professional i posteriorment quan va decidir apostar pel negoci de la neu com a generador de riquesa al Principat. Nascut el 1931 a Cerdanyola del Vallès, va arribar a Andorra amb deu anys, on el seu pare, l'escultor Josep Viladomat Massana, s'havia exiliat fugint de la dictadura franquista. El seu primer negoci va ser la botiga d'esports Viladomat, que va obrir l'any 1951 amb les seva germana Adelaida i que gairebé seixanta anys després continua en mans d'aquesta altra branca familiar.

Com a esportista, entre els anys 1947 i 1959 va ocupar múltiples vegades el podi de

campió d'esquí a Espanya, a Catalunya i a Andorra en les especialitats d'eslàlom, gegant, descens i fins i tot salts. Com que Andorra no havia constituït encara un comitè olímpic propi, va participar amb l'equip espanyol d'esquí als Jocs Olímpics d'Oslo l'any 1952, i als de Cortina d'Ampezzo el 1956. El 1960 va renunciar a participar als jocs d'Squaw Valley perquè ja estava completament abocat en el projecte de l'estació d'esquí de Pas de la Casa-Grau Roig.

Anys més tard, el 1971, va ser un dels fundadors del Comitè Olímpic Andorrà (COA) juntament amb Lluís Viu, Isidre Baró, Lluís Molné, Josep Torrellardona i Eduard Rossell. El COA no va ser reconegut pel Comitè Olímpic Internacional fins al 1975. Posterior-

ment va col·laborar també a la creació de la Federació Andorrana d'Esquí (FAE). Com a esportista va voler popularitzar l'esquí a Andorra, i l'any 1948 va incorporar-se a l'Esquí Club Envalira, bressol de l'actual Esquí Club d'Andorra, i promotor, entre altres, de l'Escola Andorrana d'Esquí com també de l'ensenyament d'aquest esport a les escoles. Mai no va deslligar-se del tot de l'esquí de competició i va ajudar a potenciar l'esquí de nivell mitjançant la creació d'un estadi al Pas de la Casa, que actualment porta el seu nom. La seva figura ha estat sempre molt respectada: a Francesc Viladomat se li reconeix el mèrit de ser un dels principals impulsors del turisme de neu al Principat, que s'ha consolidat amb el temps com un dels motors econòmics del país.

El muntatge s'havia de fer a partir de les sis de la tarda, quan se n'anaven els encarregats de vigilar que no passés el camió de Viladomat, i es va allargar entre el juliol i el novembre del 1956. Un cop instal·lats, no sense entrebancs, les pilones i el cable d'acer del primer remuntador, es va haver d'adaptar el motor Heuchel d'un camió GMC per moure les perxes del remuntador, ja que al Pas de la Casa no hi havia electricitat. El camió es va posar d'esquena al teleesquí, es van aixecar les rodes del darrere i es va allargar el *cardant*, que van collar al reductor del teleesquí. La instal·lació era manual i calia canviar de marxes fins a tercera i donar gas. Quan hi havia molts esquiadors s'havia de reduir. Per evitar l'estampa esperpèntica del camió adossat al remuntador, Viladomat va fer construir una barraca de fusta per camuflar-lo. Durant dues temporades va funcionar amb canvi manual, però després se n'hi va adaptar un d'automàtic. La instal·lació, batejada amb el nom de Coll Blanc, perquè donava accés a aquest cim, tenia 2 quilòmetres i 400 metres i un desnivell de 480 metres,

amb una capacitat de transport de 450 esquiadors/hora. L'hivern del 1956 es va posar en marxa, sense fer-ne publicitat, durant les èpoques de Nadal i Setmana Santa. El fet que el port d'Envalira encara no disposés d'un servei de neteja de la carretera va ser un dels motius de la falta de continuïtat. La posada en marxa d'aquell giny va capgirar per sempre més l'aïllada vida hivernal del Pas de la Casa. Un any després, l'1 de desembre de 1957, es va fer la inauguració oficial del teleesquí. La cinta la va tallar Pere Torres, llavors cònsol major d'Encamp, i la instal·lació la va beneir mossèn Armengol Cerqueda davant d'autoritats locals i representants dels països veïns. La senzilla cerimònia va anar acompanyada d'una desfilada de banderes baixades per esquiadors. Sis dies després hi va haver un fet determinant per a l'estació i per al Pas: el Consell General de les Valls va publicar un edicte pel qual es convocava un concurs per buscar un concessionari per a l'obertura del port. Andreu Claret Casadessús (1908-2004), un altre català exiliat, que vivia a Andorra des de l'any 1949, va

.....

“La temporada 75-76, Pas de la Casa-Grau Roig tenia catorze teleesquís, set a cada sector, i una capacitat de transport de 6.800 esquiadors/hora”

Panoràmica d'una part del sector de Grau Roig vist des del Cubil.

guanyar la concessió, que va tenir fins al 1964, moment en què el consell va decidir assumir el manteniment de la infraestructura viària i suprimir el peatge amb què turismes, autocars i mercaderies pagaven la feina de l'anterior concessionari. Amb la brigada de mobilitat que funcionava al port d'Envalira es van afavorir les comunicacions i es va facilitar l'entrada d'esquiadors, que ja no s'exposaven a quedar bloquejats. Però no serà fins l'any 1965 que aquest pas, el més alt del Pirineu (2.410 m), es començarà a tenir obert de manera ininterrompuda. Uns anys més tard, Claret seria un dels grans impulsors del túnel del Cadí.

La primera temporada, Viladomat va recollir 180.000 pessetes, que va fer servir per eixugar alguns dels nombrosos deutes. No es va desanimar i a poc a poc va anar ampliant les instal·lacions. La temporada 1959-60 va inaugurar el segon teleesquí, que va muntar, estratègicament, al vessant de Grau Roig, amb accés a Coll Blanc, la qual cosa permetia comunicar el vessant occidental de Grau Roig amb

l'oriental de Pas de la Casa. Era el segon remuntador dels cinc que va arribar a tenir l'empresa Teleesquí Viladomat, fins que va ser absorbida per la Societat Anònima d'Equipament Turístic-Esportiu de la Parròquia d'Encamp (SAETDE), que s'havia creat el 22 de novembre de 1967, liderada per Ramon Albareda, Ramon Villeró i altres socis d'Encamp. Aquesta iniciativa local, que va arribar a muntar dos teleesquí al Pas, va néixer com a competència de Viladomat, però tan sols hi va compartir mercat la temporada 1967-68. L'agost del 1968, en assemblea extraordinària, SAETDE ratificava la compra de Teleesquí Viladomat, que, a canvi, rebia el 25% de la societat. Mesos després, Viladomat va anar comprant accions fins a reunir la majoria del capital social, la qual cosa li va permetre ser-ne nomenat conseller delegat, càrrec que mantindria fins a la mort, l'any 2005.

A començaments dels anys setanta, el Pas ja no és aquell poble aïllat a la frontera amb França. L'esquí i el comerç l'han transformat en un destí turístic de primer

ordre, tot i la fesomia del seus carrers i edificis, exemple de la falta de planificació urbanística. Francesos i catalans es converteixen en visitants assidus, tant per comprar com per esquiar. Fins l'any 1976, l'estació es distribuïa al voltant d'una sola muntanya, el pic de Coll Blanc. A finals dels anys vuitanta es va ampliar fins a la

L'espectacular edifici Coll Blanc, a 2.600 m, que disposa d'un menjador circular i un mirador de gairebé 360 graus, es va inaugurar la temporada 1997-98.

Panoràmica del poble i de la base de l'estació de Pas de la Casa, en l'actualitat. Foto: Arxiu Grandvalira

“L’octubre del 2003 es va fer públic l’acord històric de fusió comercial entre Soldeu-el Tarter i Pas de la Casa-Grau Roig, que va donar com a resultat el naixement de Grandvalira, l’estació més gran del Pirineu”

zona de Montmalús i el pic del Cubil, en direcció al cercle de Pessons, Enradort i la zona dels Cortals d’Encamp.

En la dècada dels vuitanta, Viladomat té clar que cal començar a substituir els primitius teleesquís per telecadires, amb major capacitat i rapidesa, per alleugerir les cues. La temporada 1982-83

s’inaugura el primer, de dues places, a Coll Blanc. La temporada 1984-85 també s’inicia l’oferta de restauració, amb dos restaurants, el Costa Rodona i el Coll Blanc.

A més, s’obre el primer jardí de neu al Pas i el 1985 no es dubta a apostar per la neu artificial quan la tecnologia ja està provada. La temporada 1987-88, Pas de la Casa torna a ser capdavantera en instal·lar el primer desembragable de quatre places. La vocació de lideratge de què sempre ha fet gala Pas de la Casa-Grau Roig s’evidencia novament amb la posada en marxa, la temporada 1997-98, del primer telecadira desembragable de sis places del Pirineu. Cal esmentar, a més, l’entrada en funcionament del Funicamp, el gener del 1999, promogut pel Comú d’Encamp i que permet accedir des d’aquest poble al domini esquiable del Pas en només vint minuts.

L’octubre del 2003 es va anunciar l’esperada –i sorprenent per a alguns– fusió comercial de les societats explotadores de Pas de la Casa-Grau Roig i Soldeu-el Tarter. L’històric acord el va tancar Joan Viladomat, en qualitat, aleshores, de director general de SAETDE, amb Conrad Blanch, director general d’ENSISA, l’empresa

que gestiona Soldeu-el Tarter. El resultat va ser el naixement de l’estació més gran del Pirineu, amb gairebé 200 quilòmetres de pistes.

Paral·lelament, una filial de SAETDE, Pas Grau Internacional, arribava a un acord amb les autoritats franceses de Porta per poder posar un desembragable de sis places a la muntanya del Pedrús, just al costat francès de la frontera amb el Pas de la Casa, delimitada pel naixement del riu Arieja. El projecte Porte des Neiges l’havia començat personalment Francesc Viladomat amb Salvador Fernández a mitjans dels anys vuitanta, tot i que la seva complexitat va fer que progressés molt a poc a poc i que Viladomat ja no l’arribés a veure. El remuntador, que va entrar en funcionament la temporada 2005-06, convertia Grandvalira en la primera estació transfronterera del Pirineu. Aquest ha estat el primer dels tres ginys que hi ha previst instal·lar i que en un futur no llunyà permetran l’enllaç amb l’estació de Portè-Pimorent i faran de Grandvalira un dels dominis esquiables més grans d’Europa. ◆

Miquel Ribas i Comas
Fotos: Arxiu Francesc Viladomat